

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

ISSN 1303-5746

JOURNAL OF
FACULTY OF THEOLOGY
ISTANBUL UNIVERSITY

Sayı/Number: 32

Yıl/Year: 2015

Basım Yılı: 2016

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (İÜİFD)
JOURNAL OF FACULTY OF THEOLOGY ISTANBUL UNIVERSITY (JFTIU)

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Adına Sahibi / Owner on Behalf of Faculty
of Theology of Istanbul University
Murteza Bedir (Dekan/Dean)

Editör / Editor
Hüseyin Hansu

Yardımcı Editör / Co-Editor
Mustafa İsmail Bağdatlı

Yayın Sekreteri / Editorial Secretary
Ahmet Aydın

Bölüm Editörleri / Section Editors

Şükrtü Özen
Abdullah Tırabzon
Abdülhameed Majeed
Ayşe Zişan Furat
Veysel Kaya
Ali Öztürk

Son Okuma / Redaction

Bünyamin Ayçiçeği
Reyhan Çorak
Mustafa Özağaç

Danışma Kurulu / Advisory Board

Abdurrahman ACAR (Prof.Dr.), Rahim ACAR (Prof.Dr.), Alparslan AÇIKGENÇ (Prof.Dr.), Muhsin AKBAŞ (Prof.Dr.), Yasin AKTAY (Prof.Dr.), Mehmet AKKUŞ (Prof.Dr.), Halis ALBAYRAK (Prof.Dr.), Recep ALPYAĞIL (Doç.Dr.), Ramazan ALTINTAŞ (Prof.Dr.), Abdüsselam ARI (Doç.Dr.), Ali ARSLAN (Prof.Dr.), Zeki ARSLANTÜRK (Prof.Dr.), Nevzat AŞIK (Prof.Dr.), Muhammed ABAY (Yrd. Doç.Dr.), Mahmut AY (Yrd.Doç.Dr.), İrfan AYCAN (Prof.Dr.), Hidayet AYDAR (Prof.Dr.), İbrahim Hakkı AYDIN (Prof.Dr.), Ömer AYDIN (Prof.Dr.), Yaşar AYDINLI (Prof.Dr.), Osman AYDINLI (Prof.Dr.), Fahamettin BAŞAR (Prof.Dr.), Vahdettin BAŞÇI (Prof.Dr.), İrfan BAŞKURT (Doç.Dr.), Kemal BATAK (Doç.Dr.), Abdülaziz BAYINDIR (Prof.Dr.), Mehmet BAYRAKDAR (Prof.Dr.), Bayraktar BAYRAKLI (Prof.Dr.), M.Faruk BAYRAKTAR (Prof.Dr.), Mürteza BEDİR (Prof.Dr.), Ramazan BİÇER (Prof.Dr.), Nahide BOZKURT (Prof.Dr.), Ömer BOZKURT (Yrd.Doç.Dr.), H.İbrahim BULUT (Doç.Dr.), Kerim BULADI (Doç. Dr.), Mehmet BÜYÜKDERE (Prof. Dr.), Yılmaz CAN (Prof.Dr.), Hasan CİRİT (Doç.Dr.), İsmail ÇALIŞKAN (Prof.Dr.), İlyas ÇELEBİ (Prof.Dr.), Mehmet ÇELİK (Prof. Dr.), Yakup ÇİÇEK (Prof.Dr.), Mehmet DALKILIÇ (Prof.Dr.), Muhsin DEMİRCİ (Prof.Dr.), Kürşat DEMİRCİ (Doç.Dr.), İsmail DEMİREZEN (Doç.Dr.), Abdülkadir DONUK (Prof.Dr.), Recai DOĞAN (Prof.Dr.), İbrahim Kafi DÖNMEZ (Prof.Dr.), Ali DURUSOY (Prof.Dr.), Yaşar DÜZENLİ (Prof.Dr.), Feridun M.EMECEN (Prof.Dr.), İzzet ER (Prof.Dr.), Ali ERBAŞ (Prof.Dr.), Hüsamettin ERDEM (Prof.Dr.), Mustafa ERDEM (Prof.Dr.), Ayşe Zişan FURAT (Doç.Dr.), Necmettin GÖKKIR (Doç.Dr.), Bilal GÖKKIR (Doç.Dr.), Musa Kazım GÜLÇÜR (Yrd.Doç.Dr.), Zekeriya GÜLER (Prof.Dr.), Sitki GÜLLE (Prof.Dr.), Hacı Mehmet GÜNAY (Prof.Dr.), Osman GÜNER (Prof.Dr.), Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU (Prof.Dr.), Abdurrahman HAÇKALI (Prof.Dr.), Ömer Faruk HARMAN (Prof. Dr.), Hüseyin HANSU (Doç.Dr.), Dursun HAZER (Prof.Dr.), Hayati HÖKELEKLİ (Prof.Dr.), Davut HUT (Dr.), M.Zeki İŞCAN (Doç. Dr.), Abdullah KAHRAMAN (Prof.Dr.), İsmail KARA (Prof.Dr.), Mustafa KARA (Prof.Dr.), N.Ünal KARASLAN (Prof.Dr.), Faruk KARACA (Prof.Dr.), Ahmet KAVAS (Prof.Dr.), Mahmut KAYA (Prof.Dr.), Fahri KAYADİBİ (Prof.Dr.), Ziya KAZICI (Prof.Dr.), Bilal KEMİKLİ (Prof.Dr.), İmaduddin Khalil (Prof.Dr.), A.Saim KILAVUZ (Prof.Dr.), Recep KILIÇ (Prof.Dr.), Sadık KILIÇ (Prof.Dr.), Celal KIRCA (Prof.Dr.), Abdullah KIZILCIK (Doç.Dr.), Ferhat KOCA (Prof.Dr.), Hasan KURT (Prof.Dr.), Saffet KÖSE (Prof.Dr.), Yaşar Abit KOÇAK (Prof.Dr.), Mustafa KÖYLÜ (Prof.Dr.), Zekeriya KURŞUN (Prof.Dr.), İlhan KUTLUER (Prof.Dr.), Bekir KUZUDİŞLİ (Doç. Dr.), Talip KÜÇÜKCAN (Prof.Dr.), Muhtittin MACİT (Doç.Dr.), Yurdağul MEHMETOĞLU (Prof.Dr.), Ahmet Yaşar OCAK (Prof. Dr.), Hakan OLGUN (Doç.Dr.), Mesut OKUMUŞ (Prof.Dr.), Reşat ÖNGÖREN (Prof.Dr.), Hakkı ÖNKAL (Prof.Dr.), Abdülkerim ÖZAYDIN (Prof.Dr.), Tahsin ÖZCAN (Prof.Dr.), Abdurrahman ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Metin ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZKARCI (Prof.Dr.), Mevlüt ÖZLER (Prof.Dr.), Hanefi PALABYIK (Prof.Dr.), Hüseyin PEKER (Prof. Dr.), Selahattin POLAT (Prof.Dr.), Mehmet Saffet SARIKAYA (Prof.Dr.), Hüseyin SARIOĞLU (Prof.Dr.), A.Nedim SERİNSU (Prof. Dr.), Burhanettin TATAR (Prof.Dr.), Mustafa TAHRALI (Prof.Dr.), Mustafa TEKİN (Doç.Dr.), Nihat TEMEL (Prof.Dr.), Mustafa Zeki TERZİ (Prof.Dr.), Nuri TİNAZ (Doç.Dr.), Kasım TURHAN (Prof.Dr.), Süleyman TÜLÜCÜ (Prof.Dr.), Talip TÜRCAN (Prof.Dr.), Osman TÜREER (Prof.Dr.), Mustafa USTA (Prof.Dr.), Mazlum UYAR (Prof.Dr.), Yavuz ÜNAL (Prof.Dr.), İsmail Safa ÜSTÜN (Prof. Dr.), İsmail YAKIT (Prof.Dr.), Ahmet YAMAN (Prof.Dr.), Cafer Sadık YARAN (Prof.Dr.), Metin YASA (Doç.Dr.), Davut YAYLALI (Prof.Dr.), Nesimi YAZICI (Prof.Dr.), Hüseyin YAZICI (Prof.Dr.), Adem YERİNDE (Doç.Dr.), Yavuz YILDIRIM (Yrd.Doç.Dr.), Ali YILMAZ (Prof.Dr.), İsmail YİĞİT (Prof.Dr.), A.İhsan YİTİK (Prof.Dr.), Metin YURDAGÖR (Prof.Dr.), Ahmet YÜCEL (Prof.Dr.),

Yönetim Yeri / Administration Place

İskenderpaşa Mahallesi, Horhor Caddesi, Kavalalı Sokak, No:1 A-Blok 34080 Fatih / İstanbul.
Tel: (212) 532 60 20, Faks: (212) 532 62 07, e-posta: ilhdergi@istanbul.edu.tr

İÜİFD yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

İÜİFD'de yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları İÜİFD'ye ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınmaz.

JFTIU is a biannual peer reviewed international journal.

Legal and scientific responsibility of the published articles belong to the author.

All rights of the published materials belong to JFTIU. These materials cannot be republished, duplicated or moved to an electronic environment partially or completely without permission.

http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iulal

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

BAKARA SURESİ 106. AYET BAĞLAMINDA NESH-NES' İLİŞKİSİ /
THE RELATION OF NASKH AND NAS' IN THE CONTEXT OF
106TH VERSE OF AL-BAQARAH SURAH

Muhammed İsa Yüksek
7-40

İSLÂM İTİKADI VE TÜRK LİSÂNİ
MA'RUFTAN İYİLİĞE TÜRKÇE'NİN TEBDİLİNİN İTİKÂDÎ/KELÂMÎ MANASI /
ISLAMIC CREED AND TURKISH LANGUAGE FROM MA'RUF TO İYILIK; THE
THEOLOGICAL MEANING OF THE CHANGE IN TURKISH LANGUAGE

Muhammet Altaytaş
41-64

TEFSİR LİTERATÜRÜNDE MÜSLÜMAN KADINLARIN EHL-İ KİTÂB ERKEKLERİ
İLE EVLENME(ME)LERİ MESELESİ / THE MARRIAGE BETWEEN MUSLIM WOMEN
AND THE MEN BELONGING PEOPLE OF THE BOOK IN THE QUR'ANIC EXEGESIS
LITERATURE

Mustafa Şentürk
65-108

CHILDREN'S KHUTBAH AS A CONTRIBUTION TO CHILDREN'S LITERATURE /
ÇOCUK EDEBİYATINA BİR KATKI OLARAK ÇOCUK HUTBELERİ

Mustafa İsmail Bağdatlı
109-134

"جامع الدول" لمنجم باشي أحمد بن لطف الله وتاريخ دول العرب في عهد ثمانية سلاطين عثمانين نموذجاً
MUNEJJIM BASHI AHMED B. LUTF ALLÂH'S JÂMI ALDUWAL AND HISTORY OF
ARAB COUNTRIES

Hatice Arslan Sözüdoğru
135-164

TÜP BEBEK TEDAVİSİ ALMIŞ KADINLARIN DİNÎ BAŞA ÇIKMA SÜREÇLERİ VE DİNÎ
YAŞANTILAR ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA /
A QUALITATIVE STUDY ON THE PROCESS OF RELIGIOUS LIFE AND RELIGIOUS
COPING OF THE WOMEN WHO HAD IVF TREATMENT

Gülüşan Göcen
165-216

احتجاج الإمام السمرقندي بالحديث النبوي في كتابه تحفة الفقهاء كتاب الطهارة نموذجاً

AL-SAMARQANDI'S USE OF THE PROPHETIC HADİTH IN HIS TUHFAT AL-FUQAHĀ

Abdullah Tırabzon
217-250

AHMED HAMDİ AKSEKİ'NİN
BİRDEN FAZLA EVLİLİK (TEADDÜD-İ ZEVCÂT) KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMI /
THE APPROACH OF AHMAD HAMDİ AKSEKİ ON POLYGAMY
(TAADDUD-I ZAVCAT)

Abdullah Durmuş
251-276

**TOPLANTI, SEMPOZYUM, ÇALIŞTAY /
MEETING, SYMPOSIUM, WORKSHOP**

Uluslararası Kâtip Çelebî: İslâm Medeniyeti'nde Bibliyografya ve İlimler Tasnifi -Geçmiş ve Geleceği- Sempozyumu (İSAM, İstanbul, 6-8 Mart 2015)

Abdullah Taha ORHAN
277-280

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Michael Stausberg ve Steven Engler, eds. The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion, Londra ve New York: Routledge, 2011, 543 s.

Birsen Banu Okutan
281-284

Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür, Editör: Semih Ceyhan, İsam Yayınları, İstanbul, 2014, 1052 s.

Gökhan Arefeoğlu
285-288

İSLÂM İTİKADI VE TÜRK LİSÂNI -MA'RUF TAN İYİLİĞE TÜRKÇE'NİN TEBDİLİNİN İTİKÂDÎ / KELÂMÎ MANASI-

Muhammet Altaytaş*

Öz:

İnsan için lisân, varlığın ifade vasatı ve vasıtasıdır. Eğer kişinin inancının onun varlık tasavvurunun bir tasviri ve hâsılası olduğu düşünülürse, iman ile lisânın birbirinden ayrı olarak telakki edilemeyeceği kendiliğinden ortaya çıkar. Asıl yükselişini; yazısı, kelimeleri ve sadâsı itibariyle Kur'ân-ı Kerim ve İslâm itikâdî zemininde kazandığı kanaatinde olduğumuz Türkçe'nin son bir asırda ve bilhassa geçen birkaç on yılda yaşadığı değişimin dinî ve itikâdî manasını, ma'ruf ve münker kavramları üzerinden, kelâmî açıdan tahlil etmeyi amaçlıyoruz. Sonuçta lisânın tebdil ve tahrifi ile din ve hakikatin tebdil ve tahrifi arasında doğrudan bir irtibat olduğu kanaatine varıyoruz.

Anahtar Kelimeler: İslâm itikadı, Türkçe, ma'ruf, iyilik, dilde değişim.

Abstract:

From Ma'ruf to Iyilik; The Theological Meaning of the Change in Turkish Language

Language is a means and medium for human being for the expression of existence. If one's belief is considered as a depiction and outcome of his/her own existence, it becomes obvious that faith and language cannot be considered as separate entities. We think that Turkish language has gained its rise on the basis of the written form, words and sound of Qur'an and of the Islamic creed. Thus, our main aim in this article is to analyse the religious and theological meaning of the change, which Turkish language has experienced within the last century, especially within the last

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

decades, from the point of theology of Islam (Kalâm). As a result, we come to the conclusion that there is a direct connection between the change and alteration of a language, and those of the truth.

Key words: Islamic creed, turkish language, ma'ruf , iyilik, Change in Language

Giriş:

Canlılar arasında insan olmanın ayırıcı vasıflarından olan lisân, aynı zamanda onun varlığının manasını ifade etme imkânı, vasatı ve vasıtasıdır. Heidegger'in meşhur deyişiyle "dil varlığın evidir"¹. Türkçe'de konmak fiilinden türeyen "kon-u-ş-mak"² eylemi aslında birden çok kişinin hem varlıkları hem de meskenleri itibâriyle birbirine yakın mekânlara konarak "konuşu/komşu" olmalarını ifade eder. Bundan dolayı kişinin kelimeler vasıtasıyla konuşması aslında varlık sahasındaki yerini tarif etmesidir. Eğer böyle değilse gerçek manada bir konuşmadan bahsedilemez. İnsanın günübürlük hadiseleri ve bedenî ihtiyaçlarını/hazlarını ortalama 200-300 kelime ile ifade etmesi, "insânî" seviyede bir konuşma sayılmaz; zira bu seviyede pekâlâ hayvanlar arasında da bir iletişimden bahsedilebilir. Buna göre varlık ve lisân şuuru birbirinin mülâzımı olup, lisânı olmayanın varlığından, varlık şuuruna sahip olmayanın lisânından bahsetmek de mümkün olmayacaktır. Varlık anlayışının, dünya görüşünün nihâyetinde bir felsefe/inanç/din üzerine bina edildiği ve bu yapıya şeklini verenin dil olduğu düşünüldüğünde iman ile lisânın birbiriyle olan yakın irtibatı daha iyi anlaşılacaktır. Mahiyeti ve keyfiyeti tartışmalı olsa da Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Âdem'e isimlerin tamamının Allah tarafından öğretildiğinin ifade edilmesi³ lisânın ilâhî kaynağına işârettir. Bahsi geçen kıssanın meleklerle, Adem'e secde etmeleri emriyle⁴ devam etmesi, lisânın aynı zamanda insanın üstünlüğünün ve bilkuvve⁵ "eşref-i mahlûkât" oluşunun alâmetidir.

¹ M. Heidegger, "Hümanizm Üzerine Mektup", *Hümanizmin Özü*, çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul 2002, s. 37.

² İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, "konuşmak" md., *Kubbealtı Lugatı*, İstanbul 2005, s. 694.

³ Bakara 2/31.

⁴ Bakara 2/34.

⁵ "Bilkuvve", diyoruz çünkü insan ancak iman etmekle "bilfiil" eşref-i mahlukât olma şerefine nail olur. İman etme lütfuna nail olmayan insanın konumu "esfele sâfilîn" (Tîn 95/4) [sefillerin en sefili], "şerru'l-beriyye" (Beyyine 98/6) [yaratılmışların en şerlisi] veya "bel hum edall" (Araf 7/179) [hay-

Öte yandan insan varlığının aşkın tarafı ile tarihî tarafını birbiriyle irtibatlandıran tarih şuurunun iz ve işaretleri lisânda gizlidir. Bu sebeple lisânın tebdili ve tahrifi hakîki veçhesiyle insanın din ve itikat, tarihî veçhesiyle ise vatan ve millet anlayışına, başka bir ifade ile tarih şuuruna doğrudan tesir etmektedir.

Genel olarak bütün diller için geçerli olan bu hususun, yazısı, kelimeleri ve sadâsı itibarıyla Kur'ân-ı Kerim ve İslâm itikâdî zemininde asıl yükselişini kazanan Türkçe'nin ayırıcı vasfı olduğu kanaatindeyiz. Bu çalışmada biz, ma'ruf ve münker kavramları üzerinden, Türkçe'nin son bir aşırıda ve bilhassa geçen birkaç on yılda yaşadığı değişimin dinî ve itikâdî manasını kelâmî açıdan tahlil etmeyi amaçlıyoruz.

A. Türkçe'nin İtikâdî Vasfı:

Türkçe ile İslâm itikadı, Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin lisânı arasındaki yakın alaka, Türkçe'yi itikâdî bir lisân olarak vasıflandırmayı haklı kılabilecektir. Meselâ Fatiha Sûresi'ndeki kelimelerin tamamının, bu kelime köklerinden türetilen onlarca başka kelimeyle birlikte Türkçe'de kullanıldığını görüyoruz. Besmeleden başlayarak Fatiha'da geçen; "isim, Allah, Rahman, Rahîm, hamd, Rabb, âlem, mâlik, yevm, dîn, ibâdet, istiâne, hidâyet, sırât, istikâmet, nimet, aleyh, gayri, gazâb, dalâlet" kelimeleri ve türevleri tamamıyla Türkçe'de kullanılmış ve bunca sadeleştirme gayretlerine rağmen kâhîr ekseriyeti halâ kullanılmaktadır.

Elbette bu husus Fatiha'ya has değildir. Kur'ân-ı Kerim'de geçen kelimelerin köklerinin sülâsi asılları 1738 adettir. Bu kelimelerin bazıları aynıyla⁶ bazıları kelime köklerinden Arapça kuralları dairesinde veya dışında türetilmek suretiyle⁷ Türkçe'de yer almıştır. Bu alanda yapılan bir çalışmada Türkçe'de

vanlardan da şaşkın] olma mertebesidir. Kur'ân-ı Kerim'de insana atfedilen sıfatların genelde menfi olması, müspet atıfların ise sadece müminlere veya kabiliyet itibarıyla iman etmeye yetenekli ve meyilli olması bakımından insana/fitratına yapılmış olması da buna delâlet eder.

⁶ Tâbut, ticâret, taht, türâb, ced, cisim, sülâle, şecere, şekil, tehlike, emr, ma'ruf, münker, hasene, seyyie, hamd, dalâlet... vb.

⁷ Âhize, emniyyet, ibrik, bakliyât, cild, cadde, hap, mahalle, züccaciye, şecere, şahsiyyet, gurbet, kırtasiye, kısır, elbise, lahmacun, lâkab, levhâ, heyacân, hibe... vb.

Kur'ân-ı Kerim'in kelime kökleriyle doğrudan 2923, dolaylı olarak irtibatlı 9525 olmak üzere, toplam 12448 kelime ve terkip tespit edilmiştir.⁸ Yine hadis-i şeriflerden Türkçe'ye geçmiş olan kelimeler üzerine yapılan bir çalışmada telaffuz edildiği şekliyle 7574; telaffuzuyla aynen bulunmamakla beraber inceleme konusu kök kelimelerin çekimleri ve türemişleri olarak 19068, toplamda ise 26642 kelimenin Türkçe'de yer aldığı tespit edilmiştir.⁹ Elbette yapılacak daha kapsamlı ve ilmî çalışmalar bu irtibâtı tüm boyutlarıyla gün yüzüne çıkaracaktır.

Türkçe'nin bu hususiyeti kazanmasının asırlara dayanan tarihi bir geçmişi vardır. Bazı Türk boylarının Anadolu'ya yerleşmeye başladığı XI. asır öncesinde Türkçe, nihâyetinde bir boy veya kavim dili seviyesinde iken, Arapça ve Farsça evrensel, yüksek iki kültür lisânı idi. Akabinde Anadolu topraklarında İslâmî değerlerini her türlü kavmî özelliklerinin, dünyevî menfaatlerinin üstünde tutan insanlar, müslüman olan Türk boylarının önderliğinde, "i'lây-ı kelimetullah" davasıyla, Haçlı Seferleri'ne göğüs germesi gibi asırlarca İslâm'ın müdâfii ve dahası mümessili olarak tarihin ve dünya coğrafyasının merkezine yerleştiler. "Artık İslâm dünyasının liderliği İslâmiyet esasına göre teşekkül eden Türk milletinin eline geçmiş oluyordu."¹⁰

Hangi kavimden olursa olsun, bu tarihi rolü üstlenmelerine bedel olarak Allah Teâlâ, İslâm davası etrafında toplanan bu topluluğa Anadolu merkezli olarak vatanlaştırdıkları topraklarda yüksek bir millet olma şerefini lütfetmiştir. İslâm itikâdı ve Kur'ân kelimeleriyle yoğrulan bu millet ve bu lisân, artık İslâm'la birlikte anılır olmuştur. O kadar ki, XIX. yüzyılda "Türk ile müslüman", "Türkçe ile müslümanca" müterâdif olarak kullanılır hale gelmiştir.¹¹ Bu

⁸ bk., *Türkün Dili Kur'ân Sözü*, haz. Muammer Parlar, vd. İstanbul 2003.

⁹ bk. Muammer Parlar, *Rasûlî Ekrem Söyledi İşiten Türk Oldu*, İstanbul 2015, c. I, s. VIII.

¹⁰ bk. Enver Ziya Karal, "Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu", Haz. Türk Tarih Kurumu, *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, Ankara 2001 içinde, s. 22-24.

¹¹ 1844 ve 1856 yılında tabedilen İngilizce sözlükte, "Turk: Osmanlı, Müslüman", "Turkish Language: Türkçe, Osmanlıca, Müslümanca" şeklinde tercüme edilmiştir. (bk. J. W. Redhouse, *An English and Turkish Dictionary*, London 1856.) Osmanlı'nın cihâda iştirak eden müslüman teb'ası, ırkı ve kavmine bakılmaksızın Türk olarak adlandırılmıştır. Âşıkpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osman*'nda (bk. Hayati Develi, *Osmanlı'nın Dili*, İstanbul 2010, s. 8-13) ve Batı kaynaklarında bu hususta birçok kayıt vardır. Batı kaynaklarında İslâm yerine Türk'ün kullanıldığı, "Yahudi, Hristiyan ve Türk" gibi ifadelerle sıkça rastlamak mümkündür. Meselâ 1794 tarihinde yazdığı eserde Thomas Paine'in (ö. 1809)

yüzyılda Arapça ve Farsça hâlâ XI. yüzyıldaki seviyesinde iken başta bahsi geçen diller olmak üzere asırlar boyunca, hâkim olduğu farklı kültürlerden ve coğrafyalardan beslenen Türkçe yüksek bir kültür ve millet dili mertebesine erişmiştir. Sonuç itibarıyla, ortak özelliği asabî hususiyetlerini dinlerinin önüne geçirmemek olan müslümanlar; Arapça, Farsça ile Anadolu coğrafyasındaki dillerden temellük ettiği mirası, İslâm davasında eriterek kendine mahsus yüksek bir lisân ve kültür inşâ etmişler, önceleri bir kavim iken dünyaya nizâm veren imrenilen yüksek bir millet olma bahtiyarlığına erişmişlerdir.

Lisânımızın mahiyetine ve kıymetine dair şuurumuz, bizim için bir şeref ve övünme meselesi olmaktan ziyâde hal-i hazırdaki lisânımıza karşı sorumluklarımızı hatırlatması bakımından hayatî önem arz etmektedir. Türkçe, Arap sarf ve nahvini bilen müslüman âlim, edip ve şahsiyetlerin kendi varlıklarını ifade etmek ve günlük hayatlarını idame ettirmek üzere yükselttikleri bir dildir.¹² Bu manada Türkçe'nin milletimizin İslâmî hassasiyetlerinin bir hâsılası olan itikâdî bir lisân olduğu söylenebilir. Türkçe'de Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunluğu, Türklerin Arap ve Fars dillerine ya da milletlerine hayranlıkları ile alakalı olmayıp Arapça'nın Kur'ân dili olması ve İslâm'ı öncelikle Fârisiler vasıtasıyla tanınmalarıyla ilgilidir. Onların maksatları Kur'ân-ı Kerim ve onu tebliğ ve tebyîn eden Allah Rasûlü'nün sünnetinden daha ziyâde istifade etmek idi. Kaldı ki Türkçe'de Arapça'dan alınan çok sayıda kelime bulunduğunu söylemek, gerçeği tespit bakımından noksan bir ifadedir. Zira Türkçe'de Arapça denilen kelimeler, Kur'ân-ı Kerim kaynaklı olup Kur'ân-ı Kerim'in itikâdî zemininde kazandığı yeni manalarıyla alınmış, süreç içerisinde Arapça kaynaklı olmayan diğer kelimeler de aynı itikâdî zemine bağlanmıştır. Türkçe'de Kur'ân-ı Kerim'de bulunmayan Arapça sözcük nadirdir.

Türkçe'nin Kur'ân-ı Kerim ile bu yakınlığının bir diğer göstergesi de, Türk diye isimlendirilen kavimlerin Türkçe'ye ve dolayısıyla Türklüğe

şu ifadesi gibi: "whether Jewish, Christian or Turkish" (bk. Thomas Paine, *Age of Reason*, www.constitution.org/tp/agereason.txt)

¹² bk., İsmet Özel, "Mukaddimeye Tekâddüm Eden", *Türkün Dili Kur'ân Sözü*, içinde, s. XII.

yakınlıklarının Kur'ân-ı Kerim'e yakınlıkları ile doğru orantılı olmasıdır.¹³ O kadar ki, Türkün Török ya da Törk değil de Türk olarak telaffuz edilmesinin dahi Kur'ân-ı Kerim'in lisânı dolayısıyla olduğu ifade edilmiştir.¹⁴

Türk milleti ile Türkçe'nin tabiatı arasında, tarihi seyri ve tekâmülü bakımından kader birliği olduğunu müşâhade ediyoruz. XX. asırda ulaştığı merhaledeki Türkçe ve Osmanlı'nın müslüman unsurlarından teşekkül eden millet-i hâkimenin karşılığı olarak Türk –kavmi değil- milleti, temelini Orta Asya'dan ziyâde Anadolu coğrafyasında, bir diğer ifadeyle Türkiye'de bulur.

Türkler müslüman olduktan sonra yalnızca Kur'ân'ın kelimelerini değil alfabesini de benimsediler. Tanzimat ve bilhassa Cumhuriyet sonrasında Osmanlıca diye tabir edilen lisânın Osmanlı'daki adı "lisân-ı Türkî", yazının adı "hatt-ı Türkî" idi. Kur'ân-ı Kerim'in yazısı olması hasebiyle milletimizin sahip olduğu Arap yazısı Sultan Selim'in (ö. 926/1520) Mısır'ı fethini müteakip artık Türklerin elinde ve Türkler eliyle terakki etmiştir. Türk hattatları, bu yazıyı kendilerine mahsus güzel üsluplarla tezyin ederek milletimize mâl etmişlerdir.

XVII. asırda hattatların kalemleriyle Türkleştirilen yazıların çeşidi otuzaya ulaşmıştı. En meşhur hattatlarımızdan Şeyh Hamdullah Efendi (ö. 936/1530) ve Hafız Osman'ın (ö. h. 1110/1698) yazıları bugüne kadar İslâm âleminde tekrîm edilerek yazılarına meşk ittihaz olunmaktadır. Rika, sülûs, nesih, divânî gibi yazı çeşitleri büsbütün Türk hattatlarının kalemlerinin eseridir. Bunlar arasında

¹³ Türkçe'nin aslı, İslâm'dan en ziyâde nasiplenmiş olan Türkiye Türkçe'sidir. Türkmençe, Özbekçe, Azerice, Kırgızca Türkçe ile aynı olmamakla birlikte bu dillerin de Kur'ân ve hadislerden istifade etmesi ve sahiplerinin Müslümanlıkla alakası miktarında bu dilleri ve kavimleri Türkçe ve Türklükle irtibatlandırabiliyoruz. Bugün Türklükle bir şekilde irtibatlandırılabilen, Türk denilebilen kavimlerin tamamı Müslüman olanlardır. Fakat Batılıların tasniflerine itibar edilecek olursa Ural-Altay dil grubuyla çok yakın irtibatları bulunan Bulgarları, Estonyalıları, Finleri, Macarları, Japonları Türk saymak gerekecek ki bugün bu kavimleri kimse Türk olarak isimlendirmiyor. (bk., İsmet Özel, "Mukaddimeye Tekaddüm Edenin İkincisi", Muammer Parlar, *Rasûlü Ekrem Söyledi İşiten Türk Oldu* içinde, s. 11.)

¹⁴ Türk sözcüğüne, ilk olarak VII. asır Çince metinlerde rastlanmaktadır. Bir kavim adı olarak ise ilk defa 732-734 yıllarına ait Orhun anıtlarında kullanılmıştır. O yüzyıllarda "yörük"ün yörümek mastarından türediği gibi "Török"ün de törümek mastarından türediği iddia edilmiştir. Türkler ancak müslüman olduktan sonra dindaşlarından adını öğrendiler. Oğuz Törk/töröklerine Türk ismini verenler Müslümanlardır (bk. Enver Ziya Karal, *a.g.y.*, s. 10). Törk'ün türk olması tamamen Kur'ân/Arap alfabesinde "ö" sesi olmaması ile alakalıdır. Bu gerçekçe ile telaffuz değişikliğine dair Türkçede birçok misal vardır: "gözel" in, güzel; "gövercin" in güvercin; "yörük", yürük olması gibi.

bugün Arap dünyasında dahi ekseriyetle kullanılan rika, nesih ve sülüs hatlarının Araplar arasındaki adı "hatt-ı Türkî"dir. Öte yandan müslümanların umumu Kur'ân-ı Kerim'i Hz. Osman imlası üzere Türk hattıyla yazmağa şer'an memur olmuşlardır. Lisânımız gibi dinî bir eser olan yazımız da İslâm'ın şîârı haline gelmiştir.¹⁵

Lisânların kendine mahsus bir sadâsı ve musikisi vardır. Saz eski Türk şîrinin ayrılmaz bir unsuruydu. Dilimizde kelimeler biraz da musiki sayesinde nağmesine ve ahengine kavuşur.¹⁶ Milletimiz Türkçe'yi "ses güzelliği" bakımından işlemiştir. Kur'ân-ı Kerim, kelâmıyla lisâna yalnızca yeni bir mana ve ifade değil, aynı zamanda lahûti bir sadâ ve yüksek bir musikî de vermiştir. Bu manada Kur'ân-ı Kerim zaten gelişmiş olan Arap nazımının musikisini geride bırakmış, onu yeni bir merhaleye taşımıştır. Yüce Kelâm'ın bu musikîsi dünyanın en zengin aruzunu yaratmış milletimizin dilindeki musiki anlayışına da şekil vermiştir.¹⁷ Türkçe'nin hatta Türk musikîsinin fonetiği/tınısı Arapçanın değil, Kur'ân-ı Kerim'in okunuş tarzına, tilâvetine yakındır. Bunu Kur'ân'ı dinleme bahtiyârlığına ermiş olanlar en iyi şekilde fark edebilir. ¹⁸ Dolayısıyla milletimizi anlamak bakımından imlâsı, kelimeleri ve sadâsı itibarıyla Türkçe, Türk musikisi ve İslâm itikadı, birbirini tamamlayan unsurlardır. Bu sebeple Yahyâ Kemâl'in;

Çok insan anlayamaz eski mûsikimizden,

Ve ondan anlamayan, bir şey anlamaz bizden.

musraları, Türk musikisi kadar Türk lisânı için de geçerlidir.¹⁹ Nihat Sami Banarlı'nın işâret ettiği üzere; Arapça misâli dünya dilleri içinde ses tekrarlarıyla bezenmiş, sazlarla terennüm edilerek gelişmiş, ses güzelliğine erişmiş bir lisân olan Türkçe, eğer şu son on yıllarda kasıtlı darbelerle baltalanmamış olsaydı bugün Kur'ân-ı Kerim tercümesi için en elverişli dil kıvamında olacaktı.²⁰

¹⁵ bk. Asmaî, *Yazımız*, İstanbul 2014, s. 57-59.

¹⁶ Nihat Sami Banarlı, *Türkeçenin Sırları*, İstanbul 2014, s. 18.

¹⁷ Nihat Sami Banarlı, "Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Kur'ân", *İslâm Medeniyeti Dergisi*, yıl 1, sayı 5, 1967, s. 42.

¹⁸ bk., İsmet Özel, "Mukaddimeye Tekâddüm Eden", *a.g.y.*

¹⁹ bk. Nihat Sami Banarlı, *Türkçe'nin Sırları*, s. 38.

²⁰ bk. Nihat Sami Banarlı, "Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Kur'ân", *İslâm Medeniyeti Dergisi*, yıl 1, sayı 5, İstanbul 1967, s. 42.

Öyle anlaşılıyor ki, millet hayatı ile lisân arasındaki bu alâka sebebiyle lisânunun seviyesi, bir milletin zihnî imkânlarının yanı sıra kültür seviyesinin de göstergesidir. Zira düşünce, lisândaki kelimelerin işâret ettiği mefhumlar arasında kurulan bağlar sayesinde işlerlik kazanır.

Bu nedenle lisân şuurunun kaybı şahsî ve milli varlığı da zaafa uğratar. Bu bağlamda Süleyman Nazif, dilimizin XIX. ve XX. yüzyıllarda eriştiği olgunluk safhasından sonra sadeleştirmek üzere yapılacak faaliyetlerin, Türkçe'nin kabiliyet ve letafetini kendi elimizle mahvetmek manasına geleceğini; bizi sekiz asır geriye ve dört beş bin kilometre uzağa atacağını, bugün artık bizim Buharalı olmadığımızı ve olamayacağımızı, böyle bir gayretin helâk edici bir irticâ olduğunu vurgular.²¹ Benzer şekilde Giritli Ahmed Sâkî bu tabii seyirden inhirafın milliyetçilik bir yana bilakis millet olmaktan geriye dönme manasına geleceğine işaret eder.²² Yine Nihat Sami Banarlı, "Yirminci asır Türkçesi, başlangıçta, milletimize altın gibi kıymetli ve güzel kelimeler kazandıran, tılsımlı bir tâlih kuşu iken günümüzün dilcileri onu boğazladılar"²³ sözleriyle Türkçe'nin hazîn macerâsını özetler.

B. İtikâdî Zeminiyle Ma'ruf ve Münker Kavramları

b. 1. Kur'ân-ı Kerim'de Ma'ruf ve Münker

Arapça kaynaklı ma'ruf kelimesinin türediği fiil kökü "a-r-f" (عرف)²⁴ ile mastarı "ma'rifet" (المعرفة) ve "irfân" (العرفان) kelimelerinin aslı, ya koku ma-

²¹ bk., Geoffrey Lewis, *Trajik Başarı, Türk Dil Reformu*, İstanbul 2007, s. 29, 30. XX. yüzyılda gelinen merhalede Türkçe'nin aslı ve ölçüsü artık, meselâ Orta Asya, Buhara, Kazan, Azerbeycan, Türkistan'da konuşulan dil değil, onları geride bırakmış olan Osmanlı-Anadolu-Garb-İslâm Türkçesidir. (bk. Girdî Ahmed Sâkî, "Türkçemiz", *Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası*, c. I, sayı 18, Yıl 1917, s. 315, 316) Benzer şekilde Ahmet Mithat da (1844-1912) lisânımızın 7-8 asır evvel bizim için kutsal olan Türkistan'daki Türkçe olmadığı gibi, Arapça ve Farsça'da olmadığına fakat bunlardan tamamen farklı da olmadığına, kendine mahsus bir lisân olduğuna işaret eder. Meramını ifade sadedinde, Türkistan'dan bir Türk, Necid'den bir Arap, Şiraz'dan bir İranlı getirip edebiyâtımızdan en güzel bir metin bunlara okunsa hiçbirinin anlamayacağını söyler. (bk., Geoffrey Lewis, *a.g.e.*, s. 21.)

²² bk. Girdî Ahmed Sâkî, *a.g.y.*, s. 315, 316. Osmanlı-İslâm tecrübesini paranteze alarak Türklüğü bir kavim olarak tanımlayan, Türkçe'den İslâm öncesi kavmi dilleri almayan ve Orta Asyayı Türklüğün aslı vatani olarak belleyen bir "Türkçülük" ve "Türkçe" anlayışının milliyetçilikten ziyade bu manada bir inhiraf hareketi olduğu pekâlâ öne sürülebilir.

²³ Nihad Sami Banarlı, *Türkçenin Sırları*, s. 62.

²⁴ Kur'ân-ı Kerim'de "a-r-f" kökünden türeyen kelimeler 71 yerde geçmektedir. Bu kullanımlardan 14'ü "el-münker" şeklinde marife olarak kullanılmıştır. (bk. Muhammed Fuad Abdülbâki, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li elfâzi'l-Kur'ân-ı Kerim*, Kâhire 1364, s. 458, 459.)

nasına gelen “arfun” (عرف) ya da sınır/had manasına gelen “urfun” (عرف) kelimesidir.²⁵

İrfân ya da ma'rifet “bir şeyi tefekkür ederek ve eserini tedebbür ederek, düşünerek tanımak, idrak etmek” manasına gelir.²⁶ Ma'rifet de bir çeşit ilimdir fakat o bilmek (علم) sözcüğünden daha özel anlamlı olup bazı yönleriyle ilimden ayrılır. İrfânın mukabili “înkâr” iken ilmin mukabili “cehl”dir. İlim bir şeyi küllî, ma'rifet cüzî şekilde bilmektir. İrfânın bu husûsiyeti sebebiyle “Falan Allah'ı tanır (يعرف)” denir, fakat “Falan Allah'ı bilir (يعلم)” denmez. Çünkü beşer O'nun zatını idrak edemez, ancak (fiillerinin) eserleri üzerine düşünmek sûretiyle O'nu tanır (irfân). Diğer taraftan marifet, “kendisine tefekkürle ulaşılan, erişilen sınırlı ve eksik bilgi” anlamına geldiğinden, Allah hakkında bir şeyi biliyor (تعلم) denir, fakat bir şeyi tanır (يعرف) denilmez.²⁷

Arapça'daki “irfân” kökünden gelen ma'rûf, sözlükte “bilinen, tanınan, idrak edilen, benimsenen şey” demektir. Ma'rufun zıttı olan, “nükr” veya “nekâret” kökünden türeyen, mastarı “înkâr” olan “münker”²⁸ kelimesi ise, “tasvip edilmeyen, sıkıntı duyulan, aklın tanımadığı, kabul etmediği, yadırgadığı acâip şey” demektir.²⁹ Kur'ân-ı Kerim'in nâzil olmasından sonra ma'ruf, akıl ile idrak olunan ve şeriatın iyi (hasen) gördüğü fiil ve amel, buna mukabil münker ise akıl ve şeriatın kabul etmeyip inkâr ettiği her çeşit amel, anlamı kazanmıştır.³⁰

²⁵ Arapça'da bu kelimeler, “kokusunu buldum ya da hissettim” (عرفت)“haddine ulaştım” (اصبت عرفه) misallerinde olduğu gibi kullanılmıştır. (bk. Râğıb el-İsfahânî, “a-r-f” md., *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, Beyrut 2005.)

²⁶ bk. İsfahânî, *a.g.e.*, “a-r-f” md.; Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-muhît tercümesi*, “a-r-f” md., haz. M. Koç, E. Tanrıverdi, İstanbul 2013.

²⁷ bk. İsfahânî, *a.g.e.*, “a-r-f” md.; Mütercim Asım Efendi, *a.g.e.*, “a-r-f” md.; İsmail Hakkı Bursevî, *Kitabu'l-Furûk*, trc. Ömer Aydın, İstanbul 2011, s. 307.

²⁸ Kur'ân-ı Kerim'de “n-k-r” kökünden türeyen kelimeler 35 yerde geçmektedir. Bu kullanımlardan 15'i “el-münker” şeklinde marife olarak kullanılmıştır. (bk. Muhammed Fuad Abdülbâki, *a.g.e.*, s. 718-719.)

²⁹ bk. Mustafa Çağrırcı, “Emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker”, *DİA*, c. XI, s. 138.

³⁰ bk., Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-muhît tercümesi*, “a-r-f” ve “n-k-r” mdl. Rağıb el-İsfahânî de Ma'rufu, “güzelliği (husn) akıl veya şeriatla bilinen, münkeri ise bu ikisinin inkâr ettiği her şeyin ismi” olarak tanımlanmıştır. İsfahânî'nin Asım Efendi'den farklı olarak akıl ile şeriat arasında “veya” bağlacı ile ayırması kanaatimizce onun ma'rufun yalnızca rasyonel akılla bilinebileceği kanaatinde olduğu manasına gelmez. Zira o Kur'ân-ı Kerim'de akli tanımlarken aklın ancak Allah'ı tanımakla

Öyle anlaşılıyor ki insan, akıl ve tabiatüstü bir tarafı olması hasebiyle ma'ruf ve münkeri sırf kendi bilgi imkânlarıyla kuşatmaktan ve bilmekten âcizdir.³¹ Akıl ve fitratın ma'ruf ve münkeri tanıma konusundaki beceri ve kabiliyeti ancak sahih bir imanla birleşerek³², kemâle erdiği vakit muvaffakiyete erer. İslâm nezdinde ma'ruf ve münker, hem bilgi hem de varlık tarafıyla aşkın bir âleme uzanır. Bu sebeple vahyî bilgiyi ve âhireti inkâr ma'ruf ve münkeri hem tanımaya hem de ma'ruftan hâsıl olacak mahsûlü tahsile manidir. Başka bir deyişle ma'ruf gibi iyilikle ilgili hemen bütün kavramlar İslâm'ın inanç bütünlüğünde manasını bulmaktadır. Meselâ bir âyet-i kerimede³³ iyiliğin (birr) Al-

tamama ereceğini ifade eder. (bk. 32 no'lu dipnot.) Dolayısıyla el-İsfehânî ma'rufun akıl "veya" şeriatla tanınabileceğini söylerken kastettiği akıl, imanla kemâle ermiş akıl olmalıdır.

³¹ İslâm düşüncesinde, bilhassa kelâm, ahlâk ve fıkıh usulünde iyilik ve kötülüğün mahiyeti ve ölçüsüne dair meseleler "hüsün ve kubuh" kavramları etrafında tartışılmaktadır ki başlı başına bir mesele olan bu konu makalemizin çerçevesinin dışında kalmaktadır. Şu kadarına temas etmekte yarar vardır ki; kelâm literatüründe hüsün ve kubuh ilâhi övgü veya yergiye yahut sevap ve ikâba sebep olan fiillerin vasfını belirtir. İslâm düşüncesinde iyilik ve kötülük hakkındaki bilgilerin kaynağı konusunda başlıca üç görüşten bahsedilebilir: 1. Eş'ariyye ve Selefiyye ile Şafîî, Mâlikî ve Hanbelî gibi usulcülerinin çoğunluğunun yanı sıra bazı Hanefî usulcülere göre hüsün ve kubuh ancak şeriatın tespit ve tayiniyle bilinebilir. 2. Başta Cehmîyye ve Mu'ezile olmak üzere, Şîa, Kerrâmîyye, bazı Mâtürîdiyye-Hanefîyye âlimleriyle İslâm filozoflarına göre hüsün ve kubuh akıldır, akıl yürütmekle bilinebilir. Ancak bazı müteahhir dönem Mu'tezile âlimleri hüsün ve kubuh konusunda akıl ile din açısından denge kurmaya çalışmış, belirli bir fiili hüsün ve kubuh açısından bütün yönleriyle bilebilmek için vahye ve peygambere ihtiyaç olduğunu söylemişlerdir. 3. Mâtürîdîlerin çoğunluğu ile Selefiyye'ye mensup bazı âlimlere göre hüsün ve kubuh kısmen akli kısmen şer'îdir. Buna göre akıl bütün fiillerin iyiliğini ve kötülüğünü kavrayamaz. (bk. İlyas Çelebi, "Hüsün ve Kubuh", *DİA*, c. XIX, s. 59-63)

³² Zira Kur'ân-ı Kerim'de akıl ancak imanla tamama erer; akletmek iman etmekten ayrı görülmez. Rağîb el-İsfehânî'nin de işaret ettiği gibi Kur'ân-ı Kerim'e göre aklın, 'bilgiyi kabul etmeye hazır olan kuvve' ile 'insanın bu kuvveyle kazandığı bilgi' anlamında iki veçhesi olduğu ifade edilmiştir. Akılsızlık dolayısıyla kuldân sorumluluğun kaldırıldığı her yerde aklın ilk veçhesine; Yüce Allah'ın kâfirleri akılsızlıkla yediği her ifade de ise aklın ikinci veçhesine işaret edilir. Demek ki, Kur'ân-ı Kerim'e göre akıl kuvvesine ya da görme, işitme, hissetme kuvvesine sahip olmak akletmek, görmek, işitmek ve hissetmek için yeterli değildir. (bk. Bakara 2/171 vd.) Bil kuvve insana bahşedilen bu yetilerin, bilfiil vukuu iman ve hidayete bağlıdır. Aklın ilk veçhesinin yokluğu insanı mükellefiyetten muaf, sıhhati ise insanı dini mükellefiyeti haiz kılar; aklın ikinci veçhesinin yokluğu, insanı dalâlete ve ebedî felâkete, sıhhati ise hidayete ve ebedî saadete kavuşturur. (Bkz. Rağîb el-İsfahânî, "a-k-1" md. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, Beyrut 2005)

³³ "İyilik (birr), yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere iman eder. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Muttakiler ancak onlardır!" (Bakara 2/177). Tâberî'nin rivayetlerle destekleyerek tercih ettiği görüş esas alınarak, bu âyet-i kerimenin, batı tarafına ibadet eden Yahûdiler ile doğu tarafına ibadet eden Hristiyanlar hakkında nâzil olduğu kabul edilirse, (bk. Taberî, *Câmiü'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut 2005, c. II, s. 851, 852)

lah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere iman etmiş olan yani itikadı sahih kimsenin yaptığı fiil olduğu bildirilir. Ancak imandan sonra ahlâk ve ibâdetle ilgili konular iyilik (birr) olarak zikredilir. Matûrîdî'nin de ifade ettiği üzere Allah imanı iyiliklerin mevcudiyetine vesile yapmış ve ibadetlerin geçerli olmasını imanın varlığına bağlamıştır.³⁴

Hayatına dâhil etmediği bir Allah kavramına sahip olması sebebiyle, dünyadan ibâret, seküler bir hayat tasavvuruna sahip olan Cahiliye toplumunda ma'rûf kelimesi, "iyilik, ikram, gönül okşayıcı, memnun olunan faydalı söz ve davranış" anlamında yaygın olarak kullanılmaktaydı. Münker ile aynı kökten gelen bazı kelimeler ise "yadırgama, huzursuz olma, üzüntü duyma, zarar veren, vicdânî rahatsız eden şey" gibi anlamlarda kullanılmıştır. Bilgi ve varlık tasavvurlarına mutabık olarak cahiliye döneminde tabîi olarak bu kavramlara akıl ve tabiatüstü, dini bir mana yüklenmemiştir. Bu dönemde şahsî algının dışında bir eylemin ma'ruf veya münker sayılmasının temel ölçüsü bu eylemin kabile geleneklerine uygun düşüp düşmeme keyfiyetiydi.³⁵ İslâmiyetle birlikte her iki kavram İslâm itikâdına göre yeni bir muhtevâ kazanmış, ma'ruf ve münkerin ölçüsü Hz. Peygamberin tebliğ ettiği İslâm şeriatı ve imanla aydınlanmış müslüman aklı olmuştur.

Kur'ân-ı Kerim'de marife olarak kullanıldığı yerlerde ma'ruf ve münker kavramlarının ilk dönemlerden itibaren nasıl anlaşıldığı hususunda, farklı zamanlarda yazılmış tefsirlere müracaat etmek bu kavramların muhtevâsına dair bize daha muhkem bir fikir verecektir.

Erken dönemde ilk tefsir telif eden şahsiyet olarak tanınan Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767) ma'rufu, bilinen/tanınan en büyük hakikat olan tevhide, Hz. Muhammed'e ve getirdiklerine iman; münkeri ise akıl ve şeriat tarafından yadırganan, reddedilen bir şey olması hasebiyle şirk, Hz. Peygamberi ve getir-

ma'ruf gibi iyiliğin (birr) de ancak İslâm'ın makbul gördüğü iman sahiplerine mahsus olduğu anlaşılır.

³⁴ Matûridî, *Kitabu't-Tevhîd*, (trc. Bekir Topaloğlu), Ankara 2002, s. 493.

³⁵ bk. Mustafa Çağrı, "Emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker", *DİA*, c. XI, s. 140.

diklerini yalanlamak ve zulüm olarak tefsir eder.³⁶ Ayrıca o, ma'ruf kelimesinin Kur'ân'da, farz, güzel vaad, kadının iffetini tamamlaması ve insana kolay gelen şey gibi manaları bulunduğuna da işâret etmiştir.³⁷

İbn Cerîr et-Taberî (ö. 310/923) de ma'rufu, muvahhid olarak Allah'ı ve Rasûlü Hz. Muhammed'i ve onun Allah katından getirdiği Kur'ân-ı Kerim'i tasdik etmek, İslâm'a tabi olmak, emir ve nehiyelerini yerine getirerek onun şeriatıyla amel etmek, hak üzere olmak, Allah'a ibadet etmek ve insanları Allah'a dâvet etmek olarak tevîl etmiştir. Münkeri ise Allah Teâlâ'yı Hz. Muhammed'i ve onun Allah katından getirdiğini yalanlamak ve O'na şirk koşmak olarak tanımlamıştır. İlâveten Allah ve Rasûlü'nün nehyettikleri bütün fiil ve kaviller münker olup, bunlarla amel etmek, yani Allah'a isyân etmek münkerdir.³⁸ Taberî, Hz. Muhammed'e ve getirdiği Kur'ân-ı Kerim'e imanla yakın irtibatı sebebiye ma'rufu müslümanlara mahsus kılmıştır. Âl-i İmran Sûresi'nin 114. âyeti³⁹ münâsebetiyle Taberî Müslümanların, en büyük ma'ruf olan Hz. Muhammed'e ve Kur'ân-ı Kerim'e imanı reddetmekle en büyük münker olan küfrü işleyen Yahudî ve Hristiyanlardan ayrıldıklarını ifade etmektedir.⁴⁰

Ebü Mansûr el- Mâtürîdî'ye (ö. 333/944) göre, iman ve tevhid yani "Lâ ilâhe illallah" ma'rufun, küfür ve şirk de münkerin başıdır.⁴¹ Ona göre, ma'ruf ve münker, aklın, ayet ve burhanların, resüllerin irşâdıyla tanınabilir. Nihâyetinde Allah'ın emrettiği, aklın tanıdığı ve hasen gördüğü iman başta olmak üzere, Allah'a itaat ve her türlü hayır ve hasenât ma'ruf; buna mukâbil Allah'ın nehyettiği, aklın kabîh gördüğü şirk başta olmak üzere her türlü haramı işlemek ve ma'siyet de münkerdir.⁴²

³⁶ bk. Mukâtil, *Tefsir-i Kebir*, trc. Beşir Eryarsoy, İstanbul 2006, c. I, s. 290-292; II, s. 62, 158, 160, 182; III, s. 104, 349. Ayrıca bk. Mukatıl, *el-eşbah ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Terc. Beşir Eryarsoy, İstanbul 2004, s. 140.

³⁷ Mukatıl, *el-eşbah ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, s. 143.

³⁸ Taberî, *a.g.e.*, III, s. 2000, 2008, 2021; VI, s. 3910, 3907, 4310, 4315; VII, s. 4408; X, s. 6204; XI, s. 6927.

³⁹ Bahsi geçen âyet meâlen şöyledir: "Allah Teâlâ'ya, ahiret gününe imân ederler, marûf ile emir, münkerden nehyeder. Ve hayırlı işlere koşarlar ve işte bunlar sâlih kimselerdendirler."

⁴⁰ Taberî, *a.g.e.*, c. III, s. 2021.

⁴¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-Sünne*, (thk. Mecdî Bâsellûm) Beyrut 2005, II, s. 454.

⁴² Mâtürîdî, *a.g.e.*, II, s. 454, 455, 460; V, s. 59, 62, 89, 422, 427, 491; VIII, s. 306.

Tibyân Tefsiri'yle Osmanlı'da tanınan Ayıntâbî Mehmed Efendi (ö. 1111/1699) imanı ma'rufun, şirki ise münkerin başı olarak değerlendirmiştir. En genel manada ise şeriatın ve sünnetin iyi gördüğü, emrettiği ma'ruf, kötü gördüğü ve nehyettiği münkerdir. Buna göre tevhid, güzel ahlâk ve sılâ-i rahim gibi iman ve itaata dair her türlü hayır ma'ruf, buna mukabil şirk ve ma'siyete dair her türlü şer münkerdir.⁴³ Bu vasıflarıyla ma'ruf sünneti ve cemaati ikâme etmek; münker ise bid'at ve dalâlet olarak da görülmüştür.⁴⁴

Osmanlı'nın son döneminde, bazı ilâvelerle Vâiz-i Kâşifî'den (910/1504-1505) tercüme ettiği *Mevâkıb* isimli muhtasar meal/tefsiri, Tanzimat'tan ve matbaanın icadından sonra en çok basılan ve ziyâdesiyle iltifata mazhar olan İsmâil Ferruh Efendi de kitap ve sünnete muvafık olanı ma'ruf, muhâlif olanı münker olarak tanımlamıştır. İman ve tevhidi en büyük ma'ruf, küfür ve şirki ise en büyük münker olarak tefsir etmiştir. O Hz. Peygamber'i ve getirdiği kitabı tasdik etmeyi ma'ruf ve münkerin ölçüsü olarak değerlendirmiştir.⁴⁵

Tefsirlerin verdiği bilgiler ışığında değerlendirdiğimizde sahih imandan müstağni olarak ma'rufun tahakkuku mümkün görünmemektedir. Zira ma'rufun ilmin/bilginin değil kendisinden türediği master olan irfanın/tanımanın konusu olması nihayetinde onun gaybî, aşkın bir boyutu olduğuna ve dolayısıyla imanı şart koştuğuna delâlet etmektedir. Aynı durum münker için de geçerlidir. Tefsirlerde ısrarla iman ve tevhidin ma'rufun başı veya en büyük ma'ruf, küfür ve şirkin en büyük münker olarak tarif edilmesi de bunu desteklemektedir. Ma'rufun tanımlarında Hz. Muhammed'e ve Kur'ân-ı Kerim'e iman ve itaate vurgu yapılması, son peygamberin risâletinden sonra iman ve tevhid gibi ma'rufun da ölçüsünün Hz. Muhammed ve onun getirdiği Kur'ân-ı Kerim'e iman ve ittiba olduğuna delâlet etmektedir. Buna göre ancak İslâm'ın ön gördüğü imana sahip olanlardan sâdir olan ameller ma'ruf olarak isimlendirilebilir. Öyle anlaşılıyor ki akletmek ve tedebbür etmek yoluyla idrak

⁴³ bk. Ayıntâbî Mehmed Efendi, *Tefsir-i Tibyân*, İstanbul 1320, I, s. 107-108; II, s. 186, 167, 203.

⁴⁴ Ayıntâbî, *a.g.e.*, I, s. 241, 107, 108; II, s. 186, 167, 203.

⁴⁵ bk., Ferruh Efendi, *Tefsir-i Mevâkıb*, İstanbul 1320, I, s. 241, 107, 108; II, s. 186, 167, 203.

edilebilen ve tanınabilen ma'ruf ve münkerin nihâî ölçüsü Kur'ân-ı Kerim ve Sünnettir.

b.2. Türkçe'de Ma'ruf ve Münker Kelimelerinin Mâcerâsı

(Şekil a.) Ma'ruf (المعروف) ve Münker (المُنْكَر) Kelimelerinin Türkçe Meallerdeki Karşılıklarının Tarihi Değişimi							
AYET	Tibyân (1699)	Mevâkıb (1865)	E. H. Yazır (1936)	Ö. N. Bilmen (1964)	S. Ateş 1980	Y. N. Öztürk (1994)	M.İslâmo ğlu (2010)
Âl-i İmran 3/104	Ma'ruf/ münker	Ma'ruf yani kitap ve sünnete muvafık/ münker yani kitap ve hadise muhalif	Ma'ruf/ münker	Ma'ruf/ münker	İyilik / kötülük	Doğruluk ve güzelliği belirlenen / kötülük ve çirkinliği belirlenen	Meşru ve iyi olan / kötü ve yanlış olan
Âl-i İmran 3/110	Ma'ruf/ münker	Şeriatte müstahsen olan ma'ruf/ şeriatte müstakbeh olan münker	Ma'ruf/ münker	Ma'ruf/ münker	İyilik / kötülük	İyilik ve güzelliği belirlenen / kötülük ve çirkinliği belirlenen	İyi ve doğru olan / kötü ve yanlış olan
Âl-i İmran 3/114	Ma'ruf / münker	Ma'ruf yani tasdik-i risâlet aleyhisselâm / münker yani tekzib-i peygamber aleyhisselâm	Ma'ruf/ münker	Ma'ruf/ münker	İyilik / kötülük	İyilik ve güzelliği belirlenen / kötülük ve çirkinliği belirlenen	İyi ve doğru olan / kötü ve yanlış olan
A'raf 7/157	İman / şirk	İman ve tevhid/ küfür ve şirk	Ma'ruf/ münker	Ma'ruf/ münker	İyilik / kötülük	İyilik / kötü ve çirkin	İyilik / kötülük
Tevbe9/67	İman ve taat / küfür ve meâsî	İman, taat ve tasdik/ Küfür, ma'siyet ve tekzib-i peygamber	Ma'ruf/ münker	İyilik/ kötülük	İyilik / kötülük	İyilik / kötülük	İyi ve doğru olan / kötü ve yanlış olan
Tevbe 9/71	İman taat ve hayır / şirk, ma'siyet ve şeriatte ma'ruf olmayan	İman ve taat/küfür ve ma'siyet	Ma'ruf/ münker	Ma'ruf/ münker	İyilik / kötülük	İyilik ve güzelliği belirlenen / kötülük ve çirkinliği belirlenen	İyi ve doğru olan / kötü ve yanlış olan
Tevbe9/112	İman ve taat / şirk ve meâsî	İman ve taat ve sünnet-i Hazret-i risâlete tebe'iyet/küfür ve meâsî	Ma'ruf/ münker	Ma'ruf/ münker	İyilik / kötülük	İyilik / kötülük	İyi ve doğru olan / kötü ve yanlış olan

Peygamberleri vasıtasıyla kitap göndererek kuluna hitap etmesi, Allah Teâlâ'nın kuluyla arasındaki irtibatın unsurlarından birini teşkil eder. Bu manada kulun Rabbiyle alakasının ifadesi olan dini, lisânı vasıtasıyla bir şekle kavuşur. İşte milletimiz İlahî beyânın manasını yine mümkün olduğunca lisânlarına mâl ettikleri Kur'ân-ı Kerim'in kavramlarından istifade ederek, diğer kelimelerini de İslâm'ın itikadî zemininde yeniden yoğurarak mana dünyasına taşımış, diline aktarmıştır. Kur'ân-ı Kerim'deki farklı boyutlarına işaret ettiğimiz ma'ruf ve münker kavramları da bu bağlamda asırlardır Türkçe'de de kullanılmaktadır. Fakat günümüzde artık, Kur'ân-ı Kerim meallerinde dahi, bu kavramlar büyük ölçüde terk edilerek yerine genelde "iyilik/doğruluk" ve "kötülük/yanlışlık" kelimeleri kullanılmaktadır. Milletimizin asırlarca, büyük bir ihtimam ve hassasiyetle yükselttiği Türkçe'ye karşı son yıllardaki şuursuz tavrımızın doğurduğu itikadî sonuçları ma'ruf ve münker kavramları üzerinden tahlil etmeye gayret edeceğiz.

Tablodan da (Şekil a) anlaşılacağı üzere, Osmanlı'dan bu yana, yaklaşık olarak 40 yıl öncesine kadar yapılan Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe meal ve tefsirlerinde bu kelimeler ya Kur'ân-ı Kerim'deki ifadesiyle, "ma'ruf ve münker" olarak Türkçeleştirilmiş ya da ayetteki bağlamına göre tefsir edilerek meâli verilmiştir. Bilhassa 1980'lerden sonra artık anlaşılır olmadığı gerekçesiyle bu kelimeler hemen bütün ayetlerde iyilik ve kötülük olarak tercüme edilmeye başlanmıştır. Hatta sadece bu kelimeler değil bunlara ilâveten "hasene, birr, hayır, ihsan, lütuf" gibi kelimelerin iyilik; "seyyie, şerr, kubuh, sù', fahşâ" gibi daha birçok kelimenin de kötülük olarak tercüme edildiğine şahit olmaktadır. Bugün bu kelimelerin hatta bağlamlarına göre farklı manalarına rağmen iyilik/kötülük olarak tercüme edilmesinin, dilimizin kelime ve mefhum bakımından fakirleşmesi bir yana, daha mühim sonuçları olduğu kanaatindeyiz. Günümüz Türkçe sözlüklerine ve bu kelimelerin genel kullanımına baktığımızda "iyi", "istenilen, beğenilen nitelikler taşıyan", "iyilik", "iyi olma durumu"; kötülük de bunun mukabili olarak tarif edilmektedir.⁴⁶ Dolayısıyla ihtivâ ettiği bu mana itibarıyla

⁴⁶ "Kötü", istenilen nitelikte olmayan, sahip olması gereken vasıfları taşımayan, 'kötülük' kötü olma durumu, fenâ" olarak tanımlanmıştır. (bk. *Türkçe Sözlük*, "iyi" ve "kötü" md., TDK, haz., Hasan Eren vd. Ankara 1988; İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, "iyi" ve "kötü" md.)

iyiliğin, daha ziyâde, zamana, zemine, çağın değerlerine, insanların değişken anlayış ve beğenilerine göre değişen seküler bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamıyla iyilik ve kötülük kavramlarının, ma'ruf-münker, hasene-seyyie, hayır-şer gibi kavramların Kur'ân-ı Kerim'de İslâm'ın itikâdî zemininde kazandığı aşkın ve öte dünyaya uzanan taraflarını, ibâdî ve ahlâkî muhtevâsını ifadeden uzak olduğu açıktır. Mezkûr kelimeler bu aşkın dini manalarından soyutlanarak hiçbir izâha gerek duyulmadan iyilik ve kötülük olarak tercüme edildiği takdirde, muhatabın zihninde oluşacak mana ve mefhum ile Kur'ân'ın maksadı farklılaşacaktır.

Bu sebeple ma'ruf ve münker kavramlarını, tanı-t-ma cehdi göstermek-sizin, iyilik ve kötülük olarak tercüme ettiğimizde, anlaşılması bir yana, bu kavramların delâlet ettiği kitabî mefhumun tebdîl ve tahrife uğrayacağı âşikârdır. Ma'ruf ve münkerin iyilik ve kötülüğe indirgenmesiyle İslâm'ın bu hususta koyduğu, sahih iman ve şeriata uygunluk ölçüsü, yerini kişiye, topluma göre değişen insanların beğenileri, şahsî anlayışları ve çağın değerlerine bırakmış olacak, böylece Kur'ân-ı Kerim çerçevesinde kazandığı itikâdî manadan soyutlanarak kelimelerin İslâm öncesi dönemdeki anlamına dönülmüş olacaktır.⁴⁷

Kur'ân-ı Kerimden anlaşıldığına göre mümin olmayan insandan sâdır olan fiili ma'ruf olarak isimlendirmek mümkün görünmemektedir; zira birçok âyette imanı olmayanın yaptığı amellerin dünyada da âhirette de boşa çıkacağı bildirilmiştir.⁴⁸ Fakat iyilik için aynı şeyi söyleyemiyoruz; zira çağın evrensel

⁴⁷ İşte bu durumda Namık Kemâl'in ifade ettiği üzere, Garptaki ma'rufât şarkta münkirattan görünmeye, dün hak/doğru bildiğimiz şeye bugün bâtil/hata demeye başlıyoruz. Öyle ki, neyin iyi neyin kötü; neye, niçin, hangi ölçüye göre iyi veya kötü dediğimizi, anlamaktan da anlatmaktan da aciz duruma düşüyoruz. (bk. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Türk Hukuk Tarihinde Namık Kemal", *Hukuk Fakültesi Mecmuası*, sayı 13, ty. s. 193.)

⁴⁸ Kur'ân-ı Kerim'in farklı ayetlerinde, kâfirlerin, müşriklerin, münâfıkların, Allah'ın âyetlerini inkâr edenlerin veya beğenmeyenlerin, Allah'a kavuşacağını ummayanların, O'nun gazabına vesile olacak şeylere tabî olup hoşnut olduğu şeyleri beğenmeyenlerin, insanları Allah yolundan alıkoyanların, peygamberleri haksız yere öldüren veya onlara karşı gelenlerin ve dininden dönüp kâfir olduğu halde ölenlerin amellerinin dünyada da âhirette de boşa çıktığı bildirilmiştir. Onların dünyada kazandıkları hiçbir şeyin ahirette faydasını görmeyeceği, ziyana uğrayacağı, derin bir dalâlete düşmüş olduğu ve ebedî azap içinde kalacağı haber verilmiştir. (bk. Bakara 2/217; Âl-i İmrân 3/21, 22; Mâide 5/5; En'âm 6/88; A'râf 7/147; Tevbe 9/17, 69; İbrâhîm 14/18; Kehf 18/103, 104, 105; Zümer 39/65; Mu-

addettiği bütün değerleri pekâlâ iyilik olarak tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla Kur'ân'ın "Emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker" ilkesi, "İyiliği emretmek kötülüğü nehyetmek" hattâ çoğu zaman meallerde olduğu gibi "İyiliği özendirmek/teşvik etmek kötülükten sakındırmak" olarak tercüme edildiğinde ma'ruf ve münker kelimelerinin muhtevası tamamen farklılaşacaktır. Böylece Kur'ân-ı Kerim manası keşfedilen, hayatı şekillendiren bir kitap olmaktan çıkarak, çağımız değerleri ve kendi anlayışımız doğrultusunda anlam yükleyebileceğimiz ve bizim şekillendireceğimiz bir metne dönüşecek ve ondan istifade etmekten mahrum kalmış olacağız. Bu sebeple "eski" kelimelerin anlaşılması gerektiğiyle, lisânda had-hudud tanımadan şuursuzca, bazen de kasıtlı olarak gerçekleştirilecek, tebdil, ayıklama ve sadeleştirme anlaşılmaya mı yoksa tahrife mi vesile olduğu tartışmalıdır. Öyle anlaşılıyor ki, gerektirdiği lisânî seviyeye yükselmenin bedeli ödenmeden bir metni anlama fikri ve ameliyesi, aslında bir taraftan o metni seviyemize indirmek, tahrif etmek ve böylece tüketmek diğer taraftan da nesiller arası millî hafızayı zaafa uğratmakla sonuçlanacaktır.⁴⁹

Kaldı ki, günümüzde revaçta olan Osmanlıca veya Türkçe sözlüklerde, anlaşılması gerektiğiyle terkettiğimiz ma'ruf kelimesi halâ yer almakta ve ıstılâhî karşılığı "şeriatın uygun gördüğü, beğendiği ve buyurduğu" şeklinde tarif edilmektedir.⁵⁰ Tarih boyunca halkımız arasında Kur'ân kaynaklı bir deyim olarak revâç bulan "Emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker" ifadesi de "şeriatın emir ve yasaklarını halka bildirme" şeklinde açıklanmıştır.⁵¹ Münker kelimesinden başka, Arapça kökenli "fenâ" kelimesine Arapça'da olmayan itikadî bir

hammed 47/1, 8, 9, 28, 32; Hucurât 49/2) Bu sebeple inkâr edenlerin amelleri, ıssız bir çölde susamış birinin gördüğü, gerçekte karşılığı bulunmayan seraba benzetilir. (Nûr 24/39)

⁴⁹ Günümüzde lise tahsili bir yana, üniversite tahsili görenlerimizin dahi, milletimize yön veren yüksek ilmi, edebî metinleri, hatta zamanına göre sade bir Türkçe ile yazan Ömer Seyfettin'i veya İstiklâl marşını anlamaktan, daha da önemlisi anlama iradesinden mahrum olduğu düşünüldüğünde manzara daha iyi anlaşılacaktır.

⁵⁰ bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, "ma'ruf" ve "münker" md., Ankara 2008; *Türkçe Sözlük*, TDK, "ma'ruf" ve "münker" md., haz., Hasan Eren vd., Ankara 1988; İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, "ma'ruf" ve "münker" md., *Kubbealtı Lûgatı*, İstanbul 2005; Türk Dil Kurumu'nun (TDK) sözlüğünde yukarıdaki manasına da işâret edilmek suretiyle "ma'ruf" kelimesine yer verilirken "münker" kelimesine yer verilmemesi dikkate değerdir.

⁵¹ Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, Ankara 2008, "Ma'ruf" md.

anlam yükleyerek onu da münker kelimesine müteradif olarak kullanmışız.⁵² Zira Allah'ın rızası ve ahiret hesaba katılmadan sırf geçici, dünyevî ölçülerle göre yapılan her türlü ameli, faniliği dolayısıyla münker olarak addetmişiz. Akif'in şu mısraları bu kullanıma güzel bir örnektir:

Emr-i bi'l-ma'ruf imiş ihvan-ı İslâm'ın işi;

*Nehyedermiş, bir fenâlık görse, kardeş kardeşi.*⁵³

Ma'ruf ve münker kelimeleri terk edildiğinde, aynı kökten türeyen diğer kelimeler de ya terk edilmiş veya bu kelime ve deyimlerin ma'ruf ve münker mefhumlarıyla irtibatı koparılmış, dil ve düşünce fakirliğine zemin hazırlanmış olur. Meselâ; Arafat, örf, a'raf, ârif, ta'rif, ta'rife, teâruf, muârefe, ma'rifet, ta'rifât, ma'rife, irfân, itiraf, ulûm-i müteârefe, kesb-i muârefe, örfî idâre gibi kavramlar ve deyimler ma'ruf kelimesiyle tabir yerinde ise akrabadırlar. Aynı şey münker kavramı için de geçerlidir. Meselâ, inkâr, nûkr, münkir, nekir, tenkîr, tenâkir, nekre, Münker-Nekir melekleri, adem-i inkâr gibi kelimeler de münker kelimesi ile aynı kökten gelen akraba kelime ve deyimlerdir.

Ma'ruf ve münker kavramlarının tarihî ve millî mâcerâsının lisânımızda binlerce kelime ve kavram için geçerli olduğu düşünüldüğünde meselenin, dinimiz başta olmak üzere bütün düşünce ve milli kültür hayatımız üzerindeki tesirleri, boyutları ve ehemmiyeti daha iyi anlaşılır.

Milletlerin ve dillerin de insanlar gibi kaderi vardır. Dilde değişim kaçınılmaz olmakla birlikte devamlılık esastır. Aslında canlı bir organizma misali dil, kendi tabii seyri içinde, yeni şartlara intibak kabiliyetine sahiptir.

⁵² Türkçe'de bunun gibi sırf milletimizin itikadı dolayısıyla ürettiği kelimelere daha birçok misal bulunabilir: Meselâ iki aracın çarpışması bugün konuşulan Arapça'da bile sadece "hadise" iken, itikadî bir dil olma hüviyeti taşıyan Türkçemizde, "kaza" olarak tabir olunmuştur. Bu ifade kâinata tesâdüfe yer olmadığı, bir yaprak düşmesine varıncaya kadar her şeyin nihâyetinde Allah'ın ezeli planı olan "kader" çerçevesinde vâki olduğu şeklindeki "kader ve kaza" itikadının dilimizdeki karşılığından başka bir şey değildir. Türkçe'de "inşallah", "maşallah", "Allah'ın izniyle" gibi bir ifade kullanmadan geleceğe dair bir cümle kurulmaz. "Allah'a ismarladık", "Allah'a emanet olunuz", "Allah'ın dediği olur", "kul kurar kader güler", "hayırlısı olsun", "iş hayırdır", "bunda da bir hayır vardır" gibi deyimler sadece lisânın değil bu millet hayatının da husûsiyetini tarif eder. (bk. Muhammet Altaytaş, İslâm İnancı Açısından Çağımızda İnsanın Kaderi ve Özgürlüğü Meselesine Bir Bakış, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 13:1 (2015), s. 29.)

⁵³ M. Akif Ersoy, *Safahat*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 1999, s. 220.

Ancak yine de dilin bu mâcerâsındaki mukadderat, o dilin sahibi olan milletin şuur ve iradesi istikâmetinde tecellî eder.

C. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Türkçe'nin imlâsına ilâveten kelimelerinin kâhir ekseriyetinin ve zemindeki dünya tasavvurunun Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet kaynaklı olması, doğrudan Kur'ân ve Sünnet kaynaklı olmayan kelimelerin de zemini, muhteva ve sadâsı itibariyle aynı esasa göre şekillenmiş olması, lisânımıza asıl rengini ve yüksekliğini veren kaynağın Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet ile İslâm itikadı olduğunu gösterir.

Bu durumda Türkçe'nin yeniden hayat bulması, değişen tarihi vasatta gelişimini sıhhatli bir mecrâda sürdürebilmesi ve böylece yüksek bir ilim, düşünce ve edebiyât dili vasfını kazanabilmesi menba ile irtibatının derecesiyle doğrudan ilgilidir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerim mealleri ve hadis tercümeleri dinimizin kaynaklarından istifade etmek kadar Türkçe'nin aslıyla buluşması için de mühim bir role sahiptir. Hatta bu iki hususun ayrı olarak mütalaa edilemeyecek kadar birbiriyile irtibatlı olduğu kanaatindeyiz. Dolayısıyla meal çalışmalarında ve hadis tercümelerinde, asırlardır dilimizde yer etmiş fakat bugün anlaşılmadığını düşündüğümüz Kur'ân menşe'li kelimeleri ve dinimizin yapıtaşı olan temel kavramları sadeleştirmek yerine dipnotlarla açıklayarak yeniden kazanabilir; böylece lisânımızın ve hayatımızın can damarlarını muhafaza etmiş oluruz.

Kur'ân-ı Kerim ve hadis tercümelerinden sonra klâsik dini, ilmî ve edebî metinler, bu alanlardaki akademik çalışmalar ile imam-hatip ve ilâhiyât eğitimi, Türkçe'nin aslı ve menbayla buluşması için belki en önemli ikinci imkândır. Fakat günümüzde lisânımızın mâhiyetine, dini ve itikâdî mana ve kıymetine dair kayda değer bir şuur, bir gündem göze çarpmazken, ilmî hüviyetini büyük ölçüde yitirmiş, sekülerleşmeye maruz kalmış modern Arapça⁵⁴, hatta İngilizce

⁵⁴ Elbette Arapça hem dini kaynaklarımızdan istifâde hem de Türkçe için hayâtî bir öneme sahiptir. Fakat günümüzde gerek imam-hatip liselerindeki Arapça müfredâtında gerekse İlahiyat fakültelerinde, Arapça eğitim gayesiyle, ön plana çıkarılan pratiğe yönelik modern Arapça eğilimi; hem dini metinlerimizle irtibat kuracağımız Kur'ân dili veya klasik Arapça eğitimini gölgelemekte hem eğitim

ile ilâhiyat eğitiminden medet umulması, sadece dil şuuru değil tarih şuuru bakımından da esef vericidir. Daha geçen yüzyılın ilk yarısına kadar başta Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şerifler olmak üzere, dini sahada yapılan tercüme ve telif çalışmaları, ifade seviyesi bakımından rahatlıkla Arapça muadilleriyle boy ölçüşebilecek, hatta onları geride bırakacak seviyedeydi. Bu husus yalnızca dini metinler değil, edebî ve düşünsel metinler, hattâ Doğu'dan ve Batı'dan Türkçeye yapılan tercüme için dahi böyleydi.⁵⁵

Tarihte olduğu gibi, İslâm/İbrâhim milletinin de kaderinin kendisine bağlı olduğu kanaatinde olduğumuz milletimizin terakkîsinin Türkçenin terakkisiyle doğrudan alakalı olduğu düşüncesindeyiz. Bu nedenle dilimiz hususunda bir şuur geliştirme gayretinden geri durduğumuz müddetçe, yüksek bir kültür ve ilim dili olması bir yana, günümüzde neslimizin konuştuğu dilin seviyesine bakılınca, Türkçenin gelecekte tarihe ve kitaplara gömülmüş ölü bir dil hüviyetine bürünmesi hiç de uzak bir ihtimal olarak görünmemektedir.

Kanaatimiz odur ki, bugün geldiği seviyedeki lisânımızla, Kur'ân-ı Kerim ve hadisler başta olmak üzere, dinî ve itikâdî metinlerimizle, dolayısıyla varoluşumuzla sıhhatli irtibat kurma imkânından mahrum kalmış vaziyetteyiz. Âyet ve hadis mealleri başta olmak üzere, dinî metinlerde veya günlük konuşma dilinde milletimizin asırlardır kullandığı Türkçeleşmiş Kur'ânî kelime ve kavramları anlaşılmadığı gerekçesiyle terk ederek, yerlerine güncel, seküler

diline lâîk görülmeyen Türkçe'nin daha da gerilemesine hem de anlatanın da dinleyenin de inceliklerine vakıf olmadığı, hakkını veremediği bir Arapça ile ilâhiyat eğitiminin zaafa uğramasına ortam hazırlanmaktadır. Kaldı ki, modern dönemde Türkçe'dekine benzer şekilde Arapça'da da Kur'ân kelimelerinin terki ve sekülerleşme yönünde güçlü bir eğilim söz konusudur. Yani son yıllarda Türkçe'de görülen nitelik kaybının benzeri Arapça için de söz konusudur. (Bu konuda bir çalışma için bk. Muhammed el-Cevvâdî, "Güncel Arapça'da Kullanılmayan Kur'ân Kelimeleri", çev. Mustafa Şentürk, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 3, s. 6, 2014/3, s. 223-257). Dolayısıyla günümüzde eğitim dili olarak Arapça'ya sığınma gayreti bizi itikâdî metinlerimize yaklaştırmaktan ziyade kendimizden uzaklaştırmaya vesile teşkil edeceği endişesini taşımaktayız. Eğer "Arapça eğitim" ile Arap dünyasına yönelik gayeler güdülüyorsa, buna mahsus ilâhiyat fakülteleri kurulabilir, fakat genel olarak bütün ilâhiyat fakültelerinde "Arapça eğitimin" hedeflenmesinin, özendirilmesinin izahı güç bir durum olduğu kanaatindeyiz. Hayati Develi'nin de işâret ettiği üzere Osmalı döneminde Arapça'nın kalesi olan medreselerde bile okutulan metinler çoğunlukla Arapça olsa dahi eğitim dili Türkçe idi. Türkçe Osmanlı devletinin uygulamalı resmi dili idi. (bk. Hayati Develi, *Osmanlı'nın Dili*, İstanbul 2010, s. 9.) Sonuç itibarıyla asırlardır, İslâmî ilimlerin ve Türkçe'nin kaidesi olan Arapça eğitiminin, maalesef günümüzde her ikisine de mani teşkil edecek şekilde konumlandırıldığı söylenebilir.

⁵⁵ Bu alanda bir çalışma için bk. İsmail Kara, *Bir Felsefe Dili Kurmak*, İstanbul 2001.

kelimeleri kullanmak aslında dilin tabîi seyri dâhilinde gerçekleşen bir hâdiseden ziyâde ya şuur noksanlığına ya da ideolojik bir tercihe mebnidir. Meselâ meallerde “ma’ruf, münker, hidâyet etmek, sırât-ı müstakîm, dalâlet” kelimeleri yerine “iyilik, kötülük, iletme, doğru yol, sapmışlar”⁵⁶ kelimeleri kullanıldığında, gerçekte “ma’ruf, münker, hidâyet, dalâlet, sırât-ı müstakîm” de muğlâklaştırılmak suretiyle örtülmüş olur.

Atalarımızın daha evvel hiç tanımadığı binlerce Kur’ânî kelime ve kavramı ve yazıyı hangi sâikle öğrenme zahmetine katlandığı ve Türkçe’ye dâhil ettiği anlaşılmadıkça, pek tabîi olarak, asırlardır kullanılagelen Kur’ânî kavram ve kelimelerin, yazının itibardan düşüp terk edilmesinin manası anlaşılacaktır. “Her kim Kur’ân’ı bilmedi/Sanki cihana gelmedi/Derdine derman bulmadı...”, diyerek milletimizin hayatında Kur’ân’ın yerini tasvir eden Yunus Emre’nin işâret ettiği zaviyeden bakılabildiği takdirde ancak Türkçe’nin itikadî vasfı dikkate değer bir husus olacaktır.

Aslında hakikat oradadır, olduğu yerdedir ve apaçıktır. Ona yaklaşmak, kavuşmak isteyenin yükselmesi gerekir; zira hakikat indirgenemez, ısrar edilirse tahrif edilir, sonuç oyalanma ve aldanıştan başkası olmayacaktır. Demek ki lisânın tahrifi aynı zamanda din ve hakikatin de tahrifidir.

Milletler ile din ve lisânlarının kaderleri arasındaki yakın alâka tarihen sabittir. Umûm milletler için câri olan bu kaide milletimiz için bilhassa geçerlidir; o kadar ki, lisânımız Kur’ân’la, milletimiz İslâm’la yükselmiş ve hayat bulmuştur. Şu halde lisân şuuru ile vatan, millet, iman şuuru ve müdafaası asla birbirinden ayrı olarak telakki edilemez. Bu sebeple çağımızda lisân meselesi, mevzuu İslâm itikadî olan kelâm ilminin hafife alamayacağı hayâtî bir meseledir. Zira lisânın tahrifi ile din ve itikadın tahrifi arasındaki alakayı fark etmeyen ve buna dair bir şuuru, meselesi olmayan bir kelâmın/mütekellimin din ve iman müdafaası, vasatı ve vasitasından mahrum kalacaktır.

⁵⁶ Bu tercüme örnekleri günümüzün standart bir meâlî olarak görülebilecek Süleyman Ateş’in meâlin-den alınmıştır. (bk. Süleyman Ateş, *Kur’ân-ı Kerim ve Cümle Meâlî*, İstanbul ts., Fatıha Sûresi Meâlî.)

Küreselleşmenin had safhaya ulaştığı asrımızda lisân, sadece dinî ve millî varlığın değil aynı zamanda şahsî/insanî varlığın da teminatıdır. 1949 yılında kaleme aldığı “*Bindokuzyüzseksendört*”⁵⁷, adlı hayalî (ütopik) romanında George Orwell (ö. 1950) milletleri, insanın mümeyyiz vasfı olan dilleri üzerinden çökertip, çiftlik hayvanları misali, kalabalık sürüler haline getirmek sûretiyle, istedikleri yöne sevk etmeyi hedefleyenlerin yöntemlerini yazmıştır. Günümüzde yakın gelecekte iletişim teknolojilerinin de yardımıyla bütün milletlerin 200-300 kelimeyle, ortak bir dil vasıtasıyla konuşabilecekleri yüksek sesle, hatta bir meziyet olarak dile getirilmektedir. Dillerin ve buna bağlı olarak milletlerin küreselleşerek yozlaşması, belki de en ziyâde dini ve dili sebebiyle, hem şahsî varoluşunu hem de millî varlığını müstesnâ bir mevkie konumlandırmış olan milletimizin meselesi olmalıdır.

Kaynakça

Altaytaş, Muhammet, “İslam İnancı Açısından Çağımızda İnsanın Kaderi ve Özgürlüğü Meselesine Bir Bakış”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 13:1 (2015), s. 23-59.

Asmaî, *Yazımız*, İstanbul 2014.

Ateş, Süleyman, *Kur’ân-ı Kerim ve Cümle Meâlî*, İstanbul ts..

Ayıntâbî Mehmed Efendi, *Tefsir-i Tibyân*, İstanbul 1320.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Lugatı*, İstanbul 2005.

Banarlı, Nihad Sami, “Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Kur’ân” , *İslâm Medeniyeti Dergisi*, yıl 1, sayı 5, İstanbul 1967.

Banarlı, Nihad Sami, *Türkçenin Sırları*, İstanbul 2014.

Çağrıçı, Mustafa, “Emir bi’l-ma’rûf nehiy ani’l-münker”, *DİA*, c. XI, İstanbul 1995, s. 138-141.

Çelebi, İlyas, “Hüsün ve Kubuh”, *DİA*, c. XIX, İstanbul 1999, s. 59-63.

Develi, Hayati, *Osmanlı’nın Dili*, İstanbul 2010.

⁵⁷ George Orwell, *Bindokuzyüzseksendört*, trc. Haldun Derin, Ankara 1985;

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, Ankara 2008.

Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Furûk el-luğa*, trc. Veysel Aydoğan, İstanbul 2009.

Ebû Mansûr el-Matürîdî, *Kitabu't-Tevhîd*, trc. Bekir Topaloğlu, Ankara 2002, s. 493.

Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-Sünne*, thk, Mecdî Bâsellûm, Beyrut 2005.

Ersoy, M. Akif, *Safahat*, haz. M. Ertuğurul Düzdağ, İstanbul 1999.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, "Türk Hukuk Tarihinde Namık Kemal", *Hukuk Fakültesi Mecmuası*, sayı 13, ty.

Girdî Ahmed Sâkî, "Tükçemiz", *Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası*, c. I, sayı 18, Yıl 1917.

Heidegger, M., "Hümanizm Üzerine Mektup", *Hümanizmin Özü*, çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul 2002.

İsmail Ferruh Efendi, *Tefsir-i Mevâkib*, İstanbul 1320.

İsmail Hakkı Bursevî, *Kitabu'l-Furûk*, trc. Ömer Aydın, İstanbul 2011.

Kara, İsmail, *Bir Felsefe Dili Kurmak*, İstanbul 2001.

Karal, Enver Ziya, "Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu", *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, Haz. Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001 içinde.

Lewis, Geoffrey, *Trajik Başarı, Türk Dil Reformu*, İstanbul 2007.

Muhammed el-Cevvâdî, "Güncel Arapça'da Kullanılmayan Kur'ân Kelimeleri", çev. Mustafa Şentürk, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 3, s. 6, 2014/3, s. 223-257

Muhammed Fuad Abdulbâki, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li elfâzi'l-Kur'ân-ı Kerim*, Kâhire 1364.

Mukatil b. Süleyman, *el-eşbah ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, trc. Beşir Er-yarsoy, İstanbul 2004.

Mukâtil b. Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, trc. Beşir Eryarsoy, İstanbul 2006.

Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsu'l-muhît tercümesi*, haz. M. Koç, E. Tanrıverdi, İstanbul 2013.

Orwell, George, *Bindokuzyüzseksendört*, (trc. Haldun Derin), Ankara 1985.

Özel, İsmet, "Mukaddimeye Tekâddüm Eden", *Türkün Dili Kur'ân Sözü*, İstanbul 2003 içinde.

Özel, İsmet, "Mukaddimeye Tekâddüm Edenin İkincisi", haz. Muammer Parlar, vd., *Türkün Dili Kur'ân Sözü*, İstanbul 2003 içinde.

Paine, Thomas, *Age of Reason*. (www.constitution.org/tp/agereason.txt)

Parlar, Muammer, *Rasûlü Ekrem Söyledi İşiten Türk Oldu*, İstanbul 2015.

Parlar, Muammer, vd. (haz.) *Türkün Dili Kur'ân Sözü*, İstanbul 2003.

Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, Beyrut 2005.

Redhause, J. W., *An English and Turkish Dictionary*, London 1856.

Taberî, *Câmiü'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut 2005.

TDK, *Türkçe Sözlük*, haz., Hasan Eren vd. Ankara 1988.

Toksarı, Ali, "Birr" md., *DİA*, c. VI, İstanbul 1992, s. 204.

